

«مالک» و «یوم الدین» در سوره حمد به چه معنا است؟

استاد حوزه علمیه ضمن اشاره به دو معنای ملکیت به بررسی این مسئله پرداخت که مقصود از «مالک یوم الدین» در سوره حمد، ملکیت اعتباری است یا ملکیت حقیقی است؟

استاد حوزه علمیه ضمن اشاره به دو معنای ملکیت به بررسی این مسئله پرداخت که مقصود از «مالک یوم الدین» در سوره حمد، ملکیت اعتباری است یا ملکیت حقیقی است؟

به گزارش ایکن، جلسه درس تفسیر قرآن آیت الله ابوالقاسم علیدوست؛ استاد درس خارج حوزه علمیه قم، با محوریت تفسیر سوره حمد، صبح امروز شنبه ۸ مهرماه، در فضای مجازی منتشر شد.

در ادامه گزیده مباحث این جلسه را می خوانید؛

در جلسات سال گذشته مطالبی در مورد سوره حمد بیان شد. آخرین بحثی که داشتیم مسائلی پیرامون بسمله بود. در مورد بسمله هم مباحث قرآنی زیادی وجود دارد و هم مباحث فقهی وجود دارد. در این جلسه موضوع بحث ما «مالک یوم الدین» است. در مورد این کریمه حرف زیاد است؛ ملکیت دو رقم است یک مالکیت اعتباری و قراردادی است، یک ملکیت حقیقی است. مثل ملکیت نفس ما بر اعضا و جوارح مان یا ملکیت خداوند بر هستی. در ملکیت حقیقی، قیومیت وجود دارد. ملک اعتباری در مورد خداوند اشکال ندارد

نسبت به ذات خداوند بحث است که آیا ملکیت اعتباری وجود دارد یا ندارد؟ همان قدر که ملکیت حقیقی برای خدا محل اتفاق است، ملکیت اعتباری برای خداوند محل اختلاف است. در باب اخذ اجرت بر واجبات این بحث مطرح می شود. آنجا گفته می شود آیا خداوند مالک به ملک اعتباری است و عمل من مملوک او است یا خیر؟ بر همین اساس برخی اخذ اجرت بر واجبات را جایز نمی دانند ولی برخی می گویند خداوند به این معنا مالک نیست. اگر یادتان باشد ما یک بار به مناسبتی عرض کردیم ملک اعتباری در مورد خداوند اشکال ندارد. ملک اعتباری برای غیر خداوند را باید قانون گذار جعل کند ولی ملک اعتباری برای خداوند، قانون گذار نمی خواهد.

تا اینجا ما دو مطلب گفتیم؛ یکی اینکه ملکیت دو قسم است و دوم اینکه هر دو قسمش در مورد خداوند قابل تصور است. اثر فقهی هم دارد. حالا که این مسئله روشن شد این سؤال را می پرسیم که «مالک یوم الدین» ناظر به کدام ملکیت است؟ آیا هر دو است یا یکی است؟ اگر یکی است کدام است؟ ملک اعتباری یا ملک حقیقی؟ در مورد «مالک یوم الدین» اول باید ببینیم «یوم الدین» به چه معنا است. مفسران ما گفتند مراد از یوم الدین قیامت است. به چه مناسبت به قیامت، یوم الدین گفته می شود؟ گفتند دین یعنی محاسبه و جزا و روز قیامت، هم روز محاسبه است و هم روز جزا است. معنای معروف دین، آیین و شریعت است ولی چون مقصود از «یوم الدین» قیامت است معنای جزا و محاسبه را در نظر می گیریم.

شخص بنده شک دارم دین در زبان عرب به معنای مجازات و محاسبه باشد چون لغاتی که ما در اختیار داریم بعد از اسلام، متأثر از مفاهیم دینی است؛ یعنی لغت خالص نیست. مثلاً آقای فیومی در مصباح المنیر دیده اینجا یوم الدین گفته شده و اراده قیامت شده است، قیامت هم روز جزا است لذا گفته یکی از معانی دین، جزا است. حالا اگر کسی این تفکر را خراب کند و بگوید یوم الدین، یوم المکتب و الشریعه است و بعد توضیح دهد، دیگر نیاز نیست معنای جدید درست کنیم. این تأثر لغوی ها از فرهنگ قرآن احتمال قوی دارد. این نکته خیلی مهم است و آثاری دارد. یک نمونه دیگر عرض کنم. در قرآن بعضی جاها تعبیر ظن و گمان در مورد ایمان به کار رفته است: «الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ أَهْلَهُمْ مَلَأُوا رِجْهَهُمْ وَأَنْهَمُ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ» کسانی که گمان دارند یا می دانند که پروردگارشان را ملاقات خواهند کرد و به سوی او باز خواهند گشت». مفسران گفتند یکی از معانی ظن، یقین است. این در حالی است که شاید بتوان گفت یک جاهایی گمان در مورد ایمان هم پذیرفته است. به هر ترتیب ما یک مقدار نسبت به تفسیر دین به جزا و حساب تأمل داریم.

مالک یوم الدین یعنی مالک روز آیین

تنها جایی که قانون حکومت می کند و یک سر سوزن خلاف قانون دیده نمی شود روز قیامت است. در آنجا محاسبه کننده خدا است و روز هم روز قانون است، لذا یوم الدین هم یعنی روز حاکمیت قانون و شریعت. حسابش هم قانون است. ما در دنیا چیزی به نام حساب نداریم و هر چه خدا انجام می دهد علی الحساب است. جایی که حساب حاکم است روز قیامت است و از این جهت می توانیم یوم الدین را به همین معنا بگیریم. پس مالک یوم الدین یعنی مالک روز آیین.

بر همین اساس ما می توانیم مالک را جامع معنا کنیم؛ اولاً اختیاردار اعتباری قیامت خداوند است. از طرفی در قیامت همه چیز در دست خدا است و هیچ چیز از اختیار او خارج نیست. پس خداوند در قیامت هم ملکیت قیومیه دارد و هم ملکیت اعتباری دارد. این نکته را هم عرض کنم این آیه دو قرائت دارم: «ملک یوم الدین» و «مالک یوم الدین». برخی گفتند ارجح «ملک» است یعنی همه اختیارات خداوند دست او است.

یک سؤال؛ آیا خداوند مالک سایر زمان ها نیست و فقط مالک یوم الدین است؟ خداوند مالک الایام است نه فقط مالک قیامت. آیا اینجا نکته ای وجود دارد؟ برخی گفتند اثبات شی نفی ما عدا نمی کند. ما فکر می کنیم نکات دقیق تری اینجا هست و اتفاقاً با عنایت گفته شده «ملک یوم الدین». ان شاءالله جلسه آینده پیرامون این مسئله صحبت خواهیم کرد.